

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Роман Лілія Михайлівна,
учителька початкових класів
ліцею №75 імені Лесі Українки ЛМР

В умовах модернізації системи освіти Міністерством освіти і науки України визначені нові стратегічні цілі й тенденції оновлення змісту навчання і виховання підростаючого покоління. У національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. головною метою визначено створення умов для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина України. Українська освіта намагається відходити від авторитарно-репродуктивної системи навчання, моделюючи таку систему, яка б формувала в учнів ініціативність, інноваційність, мобільність, гнучкість, динамізм, конструктивність, толерантність тощо. Для розв'язання цих завдань сучасний вчитель мусить уникати переважно вербального типу навчання, орієнтуючись у найбільшій мірі на активні та інтерактивні методи, технології навчання, що базуються на компетентнісному підході.

Першого вересня шестилітня дитина вперше переступає поріг школи, з якою попрощається тільки в юнацтві. Як важливо, щоб ці роки для кожної дитини були роками радощів незалежно від того, які здібності і індивідуальні можливості вона має. Джерелом такої радості може й повинна стати книга.

Значення книги в житті кожної людини і суспільства в цілому величезне. Книга – це ланка, яка зв'язує нас з минулим і майбутнім. Книга – це шлях до пізнання речей і явищ. Книга – це ключ до відкриття світу людей: добра й зла, сили й слабкості, покірності й боротьби. Відкриваючи цей світ, дитина розвиває свій розум і почуття, виробляє переконання, пізнає, оцінює й виховує саму себе. І нема в процесі розвитку такої ж загальнодоступної величини й направляючої сили, як книга.

Працюючи з книгою, дитина вчиться з першого шкільного дня на всіх уроках. Нам, вчителям, необхідно навчити учнів читати свідомо, виразно, швидко. Це одне з першочергових завдань вчителів початкових класів. Читання нерозривно пов'язане з письмом. У більшості випадків, якщо учень добре вміє визначити головну думку твору, робити висновки з прочитаного, тобто вміє логічно мислити, то йому легше дається розв'язання задач з математики. Особливо важливо, щоб, починаючи з першого класу, діти вміли добре читати. Це запорука успішного навчання в наступних класах.

Без високої культури читання, акцентував В.О.Сухомлинський, немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Читання – основа всіх наук, розвитку інтелекту.

Читання – настільки складний процес, що суть його важко й неможливо визначити однозначно. Воно охоплює систему вмінь, які є змістом читацької, літературознавчої, бібліотечно-бібліографічної, особистісно-орієнтованої компетенції.

Моя мета в тому, щоб сформувати молодшого школяра як свідомого читача, що проявив би цікавість до читання, володів міцними навичками читання, способами самостійної роботи з текстом і дитячою книгою (тобто читацькими, мовними, навчальними вміннями).

МОЄ ГОЛОВНЕ ЗАВДАННЯ:

- запалити в дитячому серці вогник допитливості;
- збагачувати знання школярів про природу, суспільне життя, трудову діяльність людей;
- формувати мовленнєві вміння;
- розвивати інтерес до читання;
- розширювати коло читання молодшого школяра, його начитаність;
- розвивати увагу, пам'ять, спостережливість;
- пробуджувати інтерес до читання, робити його цікавим, пізнавальним, розвивальним;
- забезпечити повноцінне сприйняття художніх і навчально-пізнавальних текстів;

- навчити працювати з навчальною і дитячою книгою;
- виховувати національну самосвідомість, духовність;
- реалізовувати творчі здібності дітей.

ЧИТАЦЬКА КОМПЕТЕНЦІЯ. Починаючи з першого класу, працюю над формуванням навичок техніки читання. Чим раніше дитина оволодіє технікою читання, тим легше їй вивчати всі інші предмети, передбачені програмою. Адже відомо, що неможливо добитись грамотного письма, якщо дитина не навчилася плавно читати і розуміти прочитане, немислимо навчитись розв'язувати задачі, оскільки за умови поганого читання їх тексту губляться логічні математичні залежності між величинами. Це стосується і вивчення інших предметів. Читати зі швидкістю дорослого учневі особливо необхідно тоді, коли він закінчує початкову школу і переходить в середні класи. Той навчальний мінімум, яким має оволодіти учень з історії, біології, літератури та інших предметів в цих класах, вимагає, щоб діти добре уміли читати не лише вголос, але й про себе, в темпі хоча б розмовної мови. Інакше виконання домашнього завдання через недосконалість техніки читання займатиме декілька годин, стане важким тягарем для учнів, викликатиме негативні емоції, негативний результат. Саме тому на своїх уроках читання я намагаюсь застосовувати різноманітні інноваційні технології, прийоми і вправи.

Основними шляхами удосконалення техніки читання вважаю:

- збільшення слухового та зорового сприйняття тексту;
- збільшення кута зору;
- вироблення навиків антиципації (передбачення наступного слова);
- формування стійкої уваги;
- ліквідація регресії при читанні;
- збагачення словникового запасу учнів;
- розвиток артикуляційного апарату дитини.

Для розвитку техніки читання використовую вправи, які рекомендує проф.І.Федоренко. Використовую складові таблиці, пірамади, скоромовки,

чистомовки, променеві таблиці, слова-блискавки, зорові диктанти та ін. Роботу проводжу індивідуально, фронтально, в групах. Із швидкістю читання тісно пов'язані усвідомлення і правильність читання.

Усвідомлення прочитаного твору відбувається в результаті застосування найрізноманітніших прийомів роботи з текстом:

- словникова робота;
- підготовча робота до читання;
- первинне виразне читання;
- бесіда за враженням від прочитаного;
- складання плану прочитаного;
- стислий, детальний, вибірковий переказ.

Переказ – це ефективний засіб розвитку вмінь висловлювати свої думки. Я пояснюю учням недоліки у вимові, у доборі слів, творенні форм, побудові речень. За роки своєї праці, я помітила, що основним недоліком переказу є бідність мовлення (невизначеність, схематичність). Усунення такого недоліку я досягаю змістовною роботою над мовними засобами, структурою речень до початку переказу.

Процес читання нерідко утруднюється недостатнім розвитком активного словника учнів. Слухо-моторна реалізація сигналу затримується впізнаванням слова. Цей процес відбувається швидше, якщо учень знає слово, вживав його. А отже я намагаюся дбати про збагачення активного словника учнів, що відбувається як під час говоріння, так і під час слухання: накопичуються мовленнєві зразки (словникові, вимовні, структурно-граматичні). Тому на кожному уроці проводжу слухання (розповідь вчителя, читання текстів, прослуховування аудіозаписів), відповідно добираю матеріал для слухання (залежно від словникового складу та змісту навчальної статті).

Постійно проводжу словникову роботу. Одним з її видів є „тлумачне” читання.

Читати правильно – означає читати безпомилково, не перекручувати слів, не пропускати і не вставляти, правильно їх наголошувати, дотримуватись літературної вимови.

Розвиткові таких умінь сприяє система спеціальних вправ, спрямованих на засвоєння вимови звуків та їх сполучень. Серед них і „орфоепічне” читання (вид допоміжного повторного читання). Я спеціально читаю ще раз текст (етап повторного читання), після кожного речення зупиняюсь, й показую, як треба вимовляти слово (при цьому добираю важкі щодо вимови), діти повторюють (спочатку хором, потім індивідуально). Після відпрацювання вимови слів я пропоную учням повторити все напівголосно за мною.

Виняткове значення має виразне читання. Його найважливішими складниками є:

- техніка мовлення – робота над голосом, дикцією, диханням, орфоепією;
- логіка мовлення – усвідомлення логічного наголосу, пауз, темпу, інтонації;
- емоційна виразність – розуміння творчого бачення, авторського підтексту, використання міміки, жестів.

Для вироблення виразного читання використовую вправи на відтворення речень, різних за метою висловлювання та інтонацією, на поділ речень на смислові групи, вчу інтонаційно виділяти ті слова в реченні, що несуть найбільше смислове навантаження. Учні користуються пам'яткою «Вчись виразно читати», таблицею для вироблення інтонаційних навичок читання, таблицею вираження почуттів після читання.

Процес читання реалізовується через читання вголос і читання мовчки.

Активно практикую читання вголос. Таке читання створює відповідне мовне середовище, сприяє розвитку навичок вимови, це дає мені змогу контролювати увесь процес, при цьому забезпечується одночасне навчання всього класу.

У читанні мовчки виключаю озвучування слів, що сприймаються зором. Учні роблять менше пауз, більше охоплюють знаків за одним рухом очей, тобто розширюється „поле читання”. Це прискорює читання і дає можливість вдумуватися у зміст. Однак читання мовчки в молодших школярів розвивається повільно. Тому практикую цей вид читання на кожному уроці (7-8 хвилин) з урахуванням вікових можливостей дітей. Цей вид читання використовую в

первинному читанні, для одержання з тексту певної інформації, під час добору заголовків, підготовки відповідей на запитання, опрацюванні художніх засобів тощо.

У практиці навчання відомі різні форми читання: індивідуальне, хорове (якщо треба підтягти темп), напівголосне, вибіркове, партитурне, читання в особах, у парах, ланцюжкове та інші. Саме їх я намагаюсь постійно практикувати на своїх уроках.

Щоб добитись оптимальної швидкості читання, використовую такі рекомендації.

1. Не тривалість, а частота тренувальних вправ; домашнє тренування повинно складати 3 порції по 5 хвилин, кожна порція через 1-2 години. Ефективність цієї роботи вища, ніж півторагодинне тренування за один прийом.
2. Шумове читання – це таке, коли учні класу читають одночасно впівголоса, щоб не заважати один одному, кожен зі своєю швидкістю протягом відведених для цього 5 хвилин уроку читання.
3. Щоденні п'ятихвилинки читання.
4. Читання перед сном.
5. Режим ощадного читання. Він оснований на читанні і короткочасному відпочинку. (Наприклад, під час перегляду діафільма).
6. Розвиток оперативної пам'яті. Часто дитина, читаючи речення особливо з 6 – 7 слів, не може усвідомити його смисл. Розвиток оперативної пам'яті забезпечується за допомогою зорових диктантів.
7. Багаторазове читання: учні читають 1 хв і зазначають кількість прочитаних слів; після другого, третього читання того ж уривку підраховують їх знову. Збільшення темпу читання викликає позитивні емоції, бажання читати ще, проте більше 3-х разів не варто дозволяти читати той самий уривок.

БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ передбачає правильний вибір книжки, знання початкових бібліотечно-бібліографічних понять, навички читання періодичної преси. Зазначені вміння в основному формуються на уроках позакласного читання.

Самостійну діяльність з книжками молодші школярі розпочинають з першого навчального тижня.

Основи читацької самостійності формую в учнів за такими етапами:

I. Підготовчий етап (1 клас).

Одним із основних завдань позакласного читання на підготовчому етапі є пробудження у школярів інтересу до дитячої книжки, формування початкових умінь самостійно з нею спілкуватися.

II. Початковий етап (2 клас)

Основне місце на початковому етапі в уроці позакласного читання належить самостійному читанню-розгляданню другокласниками нових дитячих книг під керівництвом учителя. Метод читання-розглядання – це такий спосіб діяльності дитини, в результаті якої вона привчається самостійно виділяти зовнішні ознаки змісту кожної книжки, співвідносити їх і робити узагальнений висновок про тему, характер, жанр, кількість вміщених у книжці творів з тим, щоб швидко включатись в освоєння запропонованого літературного твору.

На початковому етапі в учнів формується певний читацький кругозір, вони вчаться усвідомлювати фактичний зміст твору, переказувати прочитане, виділяти основних персонажів, обговорювати оповідання та стисло висловлювати своє ставлення до нього, роблять прості записи про прочитане; здобувають навички оперування позатекстовою інформацією (прізвище письменника, титульний аркуш, заголовок твору, передмова, зміст книги, ілюстрації, умовні графічні позначки тощо).

III – IV. Основний і підсумковий етапи (3 – 4 класи)

На цих етапах навчання діти, готуючись до уроку позакласного читання, вибирають і читають книжки за завданням учителя вдома або у бібліотеці в позаурочний час. Тобто у 3 - 4 класах самостійне читання учнів стає істинно позакласним. А на уроках відбувається колективне обговорювання того, що діти прочитали заздалегідь.

Уроки позакласного читання повинні своєю формою і змістом викликати живий інтерес і бажання дітей читати книги. Тому крім основного типу уроку позакласного читання я іноді проводжу нетрадиційні форми занять.

1. Урок-звіт (проводжу після канікул).

План до уроку:

- Які книги ти прочитав на канікулах?
- Про що нове, цікаве дізнався? Яку книгу порекомендуєш товаришам?
- Підготуй з друзями інсценівку, вікторину тощо.

Структура уроку-звіту:

1. Групові виступи дітей за планом.
2. Виступ учителя, який знайомить дітей з новою книгою.

3. Усний журнал. Театралізована вистава з «сторінками»: поетичною, музичною, біографічною та ін. Такий урок проводжу до річниць з Дня народження Лесі Українки, ім'я якої носить школа.

4. Урок вільного читання. Мета: визначити ступінь сформованості читацької самостійності у класі. Вчитель і учні приносять до класу ті книги, які читають вдома, і читають їх протягом усього уроку.

5. Урок – гра «Брейн-ринг».

Проводила у 4 класі після вивчення на уроках позакласного читання Історії України по темах: «Київське князівство», «Козаччина».

У класному куточку розміщена Пам'ятка для читача, на яку постійно звертаю увагу дітей.

Пам'ятка для читача

- Вибравши книгу для читання, пригадай, чи знаєш ти інші книги цього автора.
- Прочитай передмову, анотацію, розглянь ілюстрації, з'ясуй, про який час розповідь книга, про що вона.
- «Товсту» книгу читай частинами.
- Читаючи книгу, звертай увагу, де і з ким відбуваються події, що описані в книзі. Спробуй при читанні уявляти собі наочно і конкретно обстановку і героїв.
- Виділяй все незрозуміле, формулюй питання і намагайся відшукати на них відповіді самостійно: через ілюстрації або книги-довідники.

- Закриваючи книгу, ще раз поміркуй над її змістом у цілому, віднови в пам'яті образи героїв книги і спробуй визначити, чи хороша ця книга і чим саме хороша.

У класі створена бібліотечка із улюблених книжок. Діє читацький актив – «Книголюби», які готують цікаву інформацію про письменників, створюють з допомогою вчителя тематичні виставки книжок, консультують, ведуть класну картотеку, організовують «книжкову лікарню».

Ведеться облік книжок, які читають учні: вчителем у своєму зошиті, учнями – у читацькому щоденнику. В першому класі в читацьких щоденниках до кінця року записують назви книжок та прізвища їхніх авторів; у другому класі до цього додається підзаголовок, кількість сторінок, місце та рік видання, дата прочитання; далі – відгук про книгу або стислий переказ її змісту.

До улюблених книжок учні створюють рекламки, радять їх прочитати іншим.

З метою стимулювання читацької активності дітей проводжу різноманітні конкурси: на кращого читача класу, на кращий читацький щоденник, на кращий відгук про прочитану книгу, на кращу ілюстрацію до твору, на кращого декламатора тощо. Підведення підсумків та нагородження переможців грамотами і подарунками (книгами) обов'язкові. Про підсумки конкурсів інформую батьків на батьківських зборах. Це все сприяє створенню ситуації успіху юного читача, залученню сім'ї до процесу формування читацької активності дітей.

Проводжу бібліотечні уроки у районній бібліотеці. Мета бібліотечних занять полягає в тому, щоб ознайомити молодших школярів з бібліотекою, її книжковими фондами, принципами розстановки книжок на полицях у відкритому для доступу фонді, формування умінь користуватися довідково-бібліографічними апаратом бібліотеки тощо.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КОМПЕТЕНЦІЯ полягає в умінні аналізувати художній твір та засвоєнні початкових елементів літературознавства.

На першому рівні сприймання – сюжетно-логічному - під час переказу учні користуються переважно дієсловами. Учні засвоюють поняття тема, головна думка, сюжет, дійова особа.

Другий рівень – смисловий (порівняльний) – пов'язаний з умінням читача ототожнити себе з персонажем. Переповідаючи, учень передає не тільки дію, а й стан героя (любить, хвилюється, турбується).

Третій, найскладніший рівень художнього сприймання – художній - передбачає засвоєння понять та уявлень про автора, художній образ, ідею твору.

Протягом навчання учні складають і користуються словничком літературознавчих термінів.

Використовую на уроках інтерактивну технологію «Капелюхи де Боно». Аналізуючи який-небудь твір, дуже часто звертаюся до них. На окремих аркушах у мене намальовані капелюхи.

Червоний капелюх – це колір життя, почуттів, активних емоцій. Коли я вішаю на дошку червоний капелюх, діти розуміють, що ми будемо говорити про те, які почуття виникли у них під час знайомства з твором, що сподобалося або ні у вчинках героїв.

Зелений капелюх – це здорового глузду, він допомагає побачити негативні сторони, погані вчинки. Саме коли з'являється цей капелюх, ми розв'язуємо проблемні завдання, відповідаємо на провакаційні питання.

Синій капелюх – колір знань, роздумів. Ми говоримо про головну думку твору, визначаємо приховану ідею, зрівнюємо з іншими творами.

ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНА КОМПЕТЕНЦІЯ передбачає реалізацію творчих здібностей дітей, стимулює молодших школярів до написання власних віршів, казок.

Особливе місце в розвитку творчих здібностей я відвожу казці, роботі над нею. Діти вчаться переробляти казку, характери героїв, а для цього треба навчити робити сміливі припущення, абстрагувати, фантазувати – це основа для творчого мислення.

Перед учнями ставлю завдання – зробіть припущення: які зміни можуть відбутися, якщо змінити сюжет казки, до яких це приведе вчинків героїв, які нові проблеми виникнуть перед ними, які в них з'являться можливості. Часто змінюємо риси характеру героя на протилежні: хто був добрим, став злим, а персонаж з негативним характером стає добрим, ласкавим, чуйним. Краще для цієї роботи брати літературні казки. Тоді змінюється весь сюжет, діти починають придумувати нові цікаві ситуації, у яких можуть опинитися герої.

Особливою популярністю в дітей користуються наступні завдання:

- Придумати казку за словами, наприклад: дівчина, ліс, метелик, камінчик, ріка.
- Придумати «компот» («салат») з казок – народних, якогось конкретного автора чи прочитаних на канікулах та ін.
- Написати лист герою з схваленням чи з осудом його вчинку, порадою, пропозицією і т.д.
- Придумати питання для інтерв'ю з героєм.
- Придумати новий сучасний костюм герою.
- Створення книжок-малят за темою: «Зима», «Весна», «Осінь», «Мій друг» і ін.
- Написання творів за темою: «Мій клас», «На яку квітку схожа моя матуся», «Яким птахом я себе уявляю», «Лист із майбутнього», «Червона (будь-який колір) казка», «Якби в мене була чарівна паличка», «Чи принесе мені подарунок Святий Миколай?» і т.п.

Іншими видами творчої роботи на уроках читання, які я використовую, є інсценізація, читання в особах, творення анотацій, випуск газет.

З метою забезпечення учнів необхідною кількістю творів для читання у класі зібрані такі комплекти книжок:

Н.Компанець. «Почитаємо разом або Подорож до країни Читландії».

О.Гаєцька. «Допоможіть ангеликові».

В.Сухомлинський. «Куди поспішали мурашки».

Джерело Марії. Легенди.

Літературно-історична читанка для дітей.

А.Каніщенко. «Наталочка». Читанка для читання у двох частинах.

Початкова школа – одна з найперших сходинок до становлення читача, минувши яку, він може і не відбутися.